

Enver Paşa'nın, I. Dünya Savaşı Sürecinde Meclis-i Mebûsan Konuşmaları (1914-1918)

Enver Pasha's Speeches to The Parliament During World War I (1914-1918)

Ömer Faruk
GÜNEĞİLMEZ

Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Erzurum, Türkiye

Geliş Tarihi/Received 14.05.2024
Kabul Tarihi/Accepted 11.06.2024
Yayın Tarihi/Publication 15.06.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding
Ömer Faruk GÜNEĞİLMEZ
omerfrkgnglmz@gmail.com

Cite this article: Güneğilmez, Ö.F. (2024). Enver Pasha's Speeches to The Parliament During World War I (1914-1918). *Journal of Atatürk*, 13(1), 12-20.

Atif: Güneğilmez, Ö.F. (2024). Enver Paşa'nın, I. Dünya Savaşı Sürecinde Meclis-i Mebûsan Konuşmaları (1914-1918). *Atatürk Dergisi*, 13(1), 12-20.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

ABSTRACT

Political developments in Europe in the 19th century and the emergence of Germany and Italy as a political power led to a new era in European politics. German Chancellor Bismarck's policy of isolating France was the most important political move of the period. In accordance with this policy, Germany pursued the policy of keeping Austria-Hungary and Russia on its side against France. In this period, Britain's policy of protecting the territorial integrity of the Ottoman Empire against Russia lost its importance after the Ottoman-Russian War of 1877-1878. Therefore, the Ottoman Empire became closer to Germany in accordance with the balance policy. Upon the outbreak of World War I, the Ottoman Empire offered an alliance to Britain and France in order to get rid of political isolation, but it was not successful. It entered the war by making a secret alliance treaty with Germany. Upon the entry of the Ottoman Empire into the war, the opening date of the Parliament was postponed. Most of the members of the government were not aware that the Ottoman Empire was involved in the war. This situation caused resignations from the government. During the debates in the parliament, it was frequently stated that the war was born out of necessity. The aim was characterised as saving not only the Ottoman Empire but also the whole Islamic geography. According to the speeches in the parliament, the war was in fact the long-awaited 'day of revenge' of the Ottoman Empire. The government adopted a censorship practice with a decision taken during the war. Accordingly, no news about the course of the war was to be reported without the knowledge of the government. Therefore, Enver Pasha, the Chief of War Staff and Minister of War, made informative speeches in the parliament about the course of the war. During the speeches of Enver Pasha, who made a total of five informative speeches in this process, no opposition or objection was raised in the parliament. Pasha mostly talked about the fronts superficially. The main subject of this study is the speeches made by Enver Pasha in the Majlis-i Mebûsan during World War I (1914-1918). In this study, the ideas and thoughts of the members of the parliament and the Ottoman government about the war were tried to be analysed.

Keywords: Meclis-i Mebûsan, World War I, Enver Pasha

Öz

XIX. yy'da Avrupa'da siyasi gelişmeler ile Almanya ve İtalya'nın siyasi bir güç olarak ortaya çıkışı Avrupa siyasetinde yeni bir döneme sebep oldu. Almanya Başbakanı Bismarck'ın Fransa'yı yalnız bırakma politikası dönemin önemli siyasi hamlesiydi. Bu politika gereğince Almanya, Fransa'ya karşı Avusturya-Macaristan ve Rusya'yı yanında tutma politikasını takip ediyordu. Bu dönemde İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü Rusya'ya karşı koruma politikası 1877-1878 Osmanlı-Rus harbinden sonra önemini yitirmeye başladı. Osmanlı Devleti bundan dolayı denge politikası gereğince Almanya ile yakınlaştı. I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Osmanlı Devleti siyasi yalnızlıktan kurtulmak için İngiltere ve Fransa'ya ittifak teklifinde bulunduysa da başarılı olamadı. Almanya ile gizli bir ittifak antlaşması yaparak savaşa dâhil oldu. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi üzerine Meclis-i Mebûsan'ın açılış tarihi ertelendi. Osmanlı Devleti'nin savaşa dâhil olduğundan hükümet üyelerinin birçoğunun haberi yoktu. Bu durum hükümetten istifalara sebep oldu. Mecliste yapılan görüşmelerde savaşın bir zorunluluktan doğduğu sıklıkla dile getirildi. Amaç sadece Osmanlı Devleti'ni kurtarmak değil bütün İslam coğrafyasını kurtarmak olarak nitelendiriliyordu. Meclis konuşmalarına göre savaş aslında Osmanlı Devleti'nin uzun süredir beklediği "intikam günü" idi. Hükümet savaş sırasında aldığı bir kararlar sansür uygulamasına gitti. Buna göre hükümetin bilgisi dışında savaşın gidişatına dair haber yapılmayacaktı. Bundan dolayı Erkânı Harp Reisi ve Harbiye Nazırı Enver Paşa mecliste savaşın gidişatı ile ilgili bilgilendirme konuşmaları gerçekleştirdi. Bu süreçte toplam beş bilgilendirme konuşması yapan Enver Paşa'nın konuşmaları sırasında mecliste herhangi bir muhalif tutum veya itiraz gerçekleşmedi. Paşa, cephelerden çoğunlukla yüzeysel bahsediyordu. Bu çalışmanın ana konusunu I. Dünya Savaşı yıllarında (1914-1918) Enver Paşa'nın Meclis-i Mebûsan'da gerçekleştirdiği konuşmalar oluşturmaktadır. Yapılan araştırmada meclis üyelerinin ve Osmanlı Hükümeti'nin savaşa dair fikir ve düşünceleri incelenmeye çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Meclis-i Mebûsan, I. Dünya Savaşı, Enver Paşa

Giriş

Fransız İhtilali ile başlayan milliyetçilik akımının etkileri, Almanya ve İtalya'nın siyasi birliklerini geç sağlamaları ve sanayi ihtiyaçları için hammadde arayışına girmeleri Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Bu iki önemli gelişme Avrupa'da yeni siyasi birlikteliklerin doğmasına sebep olmuş, 1871'den itibaren Avrupa'da siyasi dengeler değişmeye başladı (Ülman, 2002). 1890 yılına kadar sömürgeler elde etmek isteyen Almanya'nın Başbakan Bismarck öncülüğünde takip ettiği dış politik hedef, Üniter bir Alman Devleti kurmak ve siyasi arenada Fransa'yı yalnız bırakmaktı. 8-9 Eylül 1871 görüşmeleriyle; Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya arasında, Üç İmparatorlar Anlaşması yapıldı. Bu birlik 1878 Berlin Kongresi'nde sona erdi. (Armaoğlu, 2006)

1879'da ise Almanya ile Avusturya-Macaristan, Rusya'ya karşı aralarında ittifak yaptılar. İtalya'nın da 20 Mayıs 1882 tarihinde bu birlikteliğe katılmasıyla Üçlü İttifak meydana geldi. 18 Haziran 1887'de Rusya-Almanya Teminat Antlaşması yapıldı. Antlaşma ile Almanya, boğazlara Rusya'nın yerleşmesini kabul etti. Üstelik bu konuda Almanya, Rusya'ya yardım etmeyi de taahhüt ediyordu. Bu teminat ile Almanya'nın amacı olası bir savaşta sınırlarını güvence altına almak istemesiydi. (Akbay, 2014)

Yine bu dönemde önce İngiltere ve İtalya arasında 12 Şubat 1887'de sonraysa İngiltere, Avusturya-Macaristan ve İtalya arasında 12 Aralık 1887'de Akdeniz Antlaşması imzalandı. Yapılan antlaşmaların amacı Rusya'nın sıcak denizlere inmesini önlemektir. Bu olayın gerçekleşmesi için, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü korunmak isteniyordu. 1887 yılı Bismarck'ın Fransa'yı politik yalnızlığa itme amacının sonuydu. Rus-Alman Antlaşması yapıldıktan sonra geçerliğini yitirdi. Sonraki gelişmeler Üçlü İtilaf'ın doğmasına neden oldu. (Akbay, 2014)

İngiltere'nin, Osmanlı Devleti'nin topraklarının bütünlüğünü Rusya'ya karşı koruma politikası 1878'de yaşanan Osmanlı-Rus harbinden sonra son buldu. Osmanlı Devleti'nin yaşadığı büyük yenilgi ve artık topraklarını koruyamayacak güçte olduğunun anlaşılması İngiltere'nin bu politikayı terk etmesine neden oldu. Böylece İngiltere, artık Rusya'nın Akdeniz'e inmesini engellemek için Osmanlı topraklarını ele geçirme politikasını uygulamaya

başladı. (Armaoğlu, 2006) Osmanlı Devleti bu politika değişikliğini fark edildikten sonra İngiltere, Rusya, Fransa gibi devletlere karşı Almanya'yı bir denge unsuru olarak kullanmaya başladı. (Balci, 2017)

Dönemin devlet adamı Said Halim Paşa'ya göre; Bir devlet ne kadar güçlü olursa olsun bunu korumak için çıkarları doğrultusunda ittifak yapmaya mecburdu. Aslında bu sözler dönemin dış politikasının özü olarak anlaşılabilir. Yine Said Halim Paşa; En güçlü devletlerin dahi ittifaklar kurduğu bu dönemde Osmanlı gibi Rusya'nın sürekli tehditine maruz kalan bir devletin ittifak kurması oldukça gerekti. Bundan dolayı savaş öncesi oluşan bloklardan birinde kendine yer bulmalıydı (Kaşiyuğun, 2015, s. 137).

İttihat ve Terakki Hükümeti'nin bazı üyeleri, İtilaf Devletlerine yakınlaşma fikrini savunmaktaydılar. Bundan dolayı Cemal Paşa Fransa ile bir ittifak arayışı için görevlendirildi. (Mantran, 2011) İttihat ve Terakki Hükümeti, İngiltere ve Fransa ile ittifak kurmak için çaba gösterdi. Hatta bunun gerçekleşmesi için iktisadi imtiyazlar da tanıdı. (Akyol, 2015)

Fransa, Cemal Paşa'nın ittifak teklifini Osmanlı ile kurulan bir birlikteliğin kendisine bir şey kazandırmayacağı ve Rusya gibi önemli bir müttefiki kaybetme endişesiyle reddetti. Bunun üzerine İttihat ve Terakki Hükümeti'nin siyasi yalnızlıktan kurtulmak için ikinci tercih olan Almanya ile anlaşma yolunu denemekten başka çaresi kalmadı. Bunun dışında Mayıs 1914'de Rusya'ya da bir ittifak teklifi sunulduysa da Rusya, boğazlar ve Osmanlı toprakları üzerindeki amaçlarından vazgeçmeyeceği için bu teklifi olumlu karşılamadı. İttihat ve Terakki yöneticileri siyasi yalnızlıktan kurtulmak adına Enver Paşa'nın isteğiyle Almanya'ya bir ittifak teklifinde bulundu. II. Wilhelm, Osmanlı Devletinin Almanya'ya bir kazanç getirmeyeceği fikriyle ilk başta bu teklife olumlu bakmadı (Ülman, 2002)

22 Temmuz 1914'te Harbiye Nazırı Enver Paşa, Alman Büyükelçi Baron Von Wagnheim ile ittifak için tekrar bir araya geldi. Almanya, 2 Ağustos 1914'te Osmanlı Devleti, ile birlikte hareket etmek için ittifak antlaşması imzaladı. (Mütercimler, 2019) Cemal Paşa hatırasında ittifakın imzalanmasından kabinenin haberinin olmadığını, yalnızca Sadrazam Said Halim

Paşa, Meclis-i Mebûsan Reisi Halil Bey, Enver Paşa, Talat ve Cavit Beyler ile Şeyhülislam Hayri Efendi'nin haberdar olduğunu belirtmektedir. (Kara, 2019)

I.Dünya Savaşı'nın Başlamasının Meclis-i Mebûsan'da Yansımaları (1914)

Avusturya-Macaristan Veliahd Prensi Arşidük François Ferdinand Bosna ziyareti sırasında 28 Haziran 1914'te suikast sonucu öldürüldü. (Akbay, 2014) Suikast başlayacak olan dünya savaşının görünen nedeni idi. Suikastın gerçekleştiği dönem Mebûsan Meclisi'nin Yasama Devresi içerisinde olduğundan savaşın başladığına dair haber, Meclis-i Mebûsan'da kendine yer buldu. Tokat Mebusu Tahsin Rıza Bey tarafından 29 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan temsilciliklerine *"Hükümetimizin dostu bulunan ve öteden beri mücaveretiyle iki millet beyninde müvalatı kadime mevcut olan Avusturya ve Macaristan Hükümetinin duçar olduğu felaketten dolayı Millet-i Osmaniyye namına Meclis-i Mebusan-ı Muhtereme tarafından Avusturya ve Macaristan Delegasyonlarına beyan-ı teessür edilmesini"* sözleri ile Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın savaşa girmesine karşı duyulan üzüntüden dolayı bu iki devlete birer telgraf gönderilmesi gerektiğini mecliste gündeme getirdi. Meclis Reisi Halil Bey "Dost bir Devletin maruz olduğu bu teellümata, Meclis-i Mebusanın iştirak edeceğine şüphe yoktur." sözleri ile Meclis-i Mebûsan'ın bu devletlere telgraf göndermesinin uygun olacağını belirtti. (Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre 3, içtimai Fevkaled. 27, Cilt. I, 1914, s. 512)

14 Mayıs 1914'te açılan Meclis-i Mebûsan, 2 Ağustos 1914'te kapandı. Temmuz-Ağustos 1914'te Almanya ile yapılan görüşmeler hakkında meclisin bilgisi yoktu. 11 Kasım 1914'de Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na katıldı. Bu durum Meclis-i Mebûsan'ın açılış tarihini uzamasına ve meclis çalışmalarının bir ay ertelenmesiyle sonuçlandı. Bu ertelemeyi hükümetin, Meclisin savaş kararına itirazını engellemek için aldığını belirtenler de vardı. (Bayur, 1991) Fakat Meclis tutanaklarında yer alan ifadeler bu iddianın aksini kanıtlar nitelikteydi. Meclis-i Mebûsan Reisi Halil Bey yasama yılı çalışmalarının ertelenmesinden dolayı

yaptığı konuşmasında, Bu gecikmeyi mebusların kabul etmelerini savaş kararının onaylanması olarak değerlendirmekteydi. (MMZC, D. 3, içt. 1, İ. 33, C. I, s. 481) Bu gelişmelere rağmen Maliye Nazırı Cavit Bey ve Bayındırlık Nazırı Çürüksulu Mahmut Paşa hükümetten istifa etti. Bu durum hükümette savaşa girilmesine karşı bir muhalefet ya da hoşnutsuzluğun belirtisidir. (Yalçın, 1976) Cavit Bey, savaşın gidişatı belli olmadan savaşa dahil olmayı olumlu bulmuyordu Çürüksulu Mahmut Paşa ise hiç bir şekilde savaşa dahil olmamayı ve tarafsızlığı korumayı düşünüyordu. (Sabis, 1990)

Kabinede yaşanan istifalar konusunda Cemal Paşa hatıralarında Meclis-i Mebûsan'ın savaşa dahil olduktan sonra toplanmasını, savaşı mebusların da onaylandığının bir belirtisi olarak yorumlamaktadır. Ayrıca Meclis-i Mebûsan'ın toplanması, hükümete olan güven ve desteğin, hükümeti dış politikada ki itimatın göstergesiydi. Bundan dolayı Meclis-i Mebûsan savaşa dahil olma kararını kabul etmişti. (Martı, 1996)

Meclis-i Mebûsan'ın savaşa dahil olma kararına destek verdiğini kanıtlayan birtakım gerekçeler mebusların konuşmalarından da anlaşılmaktaydı. Balkan Savaşları sonrasında yaşanan olumsuzlukların çözülmeye çalışıldığı ortamda Osmanlı Devleti'nin, kendi hak ve menfaatlerini korumak için savaşmaya mecbur kaldığı mecliste ifade edilmekteydi. Rusların tarihi emelleri savaşın sebepleri arasındaydı. Savaş, devletin kaybettiği gücü yeniden kazanması için bir fırsattı. 14 Aralık 1914'te Meclis Reisi Halil Bey Boğazlara ve Baltık Denizi'ni ele geçirme hevesiyle Osmanlı Devleti'ne saldıran Ruslara karşı bugüne kadar tek direnildiğini, artık Almanya ve Avusturya-Macaristan ile kurulan ittifak sonrası büyük bir zafer kazanılacağını belirten sözleriyle Osmanlı Devleti'nin müttefiklerinden beklentilerini dile getirdi. (MMZC, D. 3, içt. 1, I, s. 5.)

Yine 14 Aralık 1914'teki açılış toplantısında okunan padişah nutkunda ise: Hükümetin tarafsızlık politikasına rağmen, Donanma-i Hümayuna Karadeniz'de Rusların saldırması üzerine İngiltere ve Fransa'nın, savaş ilan ederek Osmanlı sınırına asker sevk etmesi üzerine harp emir verildiğinden bahsedilmekteydi. Rusya, Fransa, İngiltere'nin İslam alemine geçmişten beri takip

ettiği politikaların artık savaş sebebi olduğu da ifade edilmektedir. Bundan dolayı Padişahın bütün Müslümanları İtilaf Devletlerine karşı cihada davet ettiği de yine okunan nutukta dile getirildi. (Güneş, 1995, s. 195) Osmanlı Devleti'ne karşı İtilaf Devletleri'nin, takip ettiği politikaların savaşın nedeni olduğu belirtiliyordu. Aynı oturumda Almanya ve Avusturya-Macaristan meclislerinden gelen telgraflar okundu. İçeriğinde Osmanlı Devleti'nin savaşta kendi yanlarında yer almasından dolayı duyulan memnuniyet dile getiriyordu. Bunlara karşın Meclis-i Mebûsan da bu iki devlete birer telgraf gönderdi.

Bir sonraki meclis oturumunda, 21 Aralık 1914'te Başkumandanlık Vekâleti'ne göstermiş olduğu cesareten dolayı bir tebrik telgrafı gönderilmesine karar verildi. (MMZC, D. 3, içt. 1, İ. 3, I, s. 26.) "*Kahraman Osmanlı Askerleri!*" ifadesi ile başlayan telgrafta "*Milletin ihtiyarından gencine, şehitlerinden dirilerine varıncaya kadar asırlardan beri beklediği intikam günü işte geldi. Osmanlılığın ve Müslümanlığın en büyük düşmanı olan Moskoflarla ve müttefikleri İngiliz ve Fransızlarla karşı karşıya bulunuyorsunuz. Onları tepeleyiniz ve şimdye kadar söndürdükleri ocakların, açtıkları yaraların, ayaklar altında bıraktıkları şehitlerin intikamını alınız ki, omuzlarımızı iki kat eden mağlubiyet lekeleri alnımızdan silinsin ve Allah ve Peygamber de bizden razı olsun.*" ifadeleri ile Osmanlı halkının topyekûn bir savaşa hazır olduğu ve düşmanlardan beklenen intikamın alınması gerektiği belirtilmekteydi. Meclis bu konuda fikir birliği içerisindeydi.

Meclis-i Mebûsan'a göre bu savaş uzun zamandır beklenen "*intikam alma günüydü*". Afyonkarahisar Mebusu Rıza Paşa telgrafta yer alan intikam sözcüğüne itiraz ederek, bunun bir cihat olduğunu ve intikam için değil "*îtilâ*" (yükselme) için yapıldığı yönünde fikir belirtti. Bu kelimenin düzeltilmesi için ısrar ettiyse de encümen değişikliğe gerek olmadığı kanaatindeydi. Meclis çoğunluğu "*intikam*" kelimesini uygun gördü. (MMZC, D. 3, içt. 1, İ. 3, I, s. 26.) Rıza Paşa'nın itirazına göre yaşanan savaş intikam için değil, Osmanlı Devleti'nin eski gücüne kavuşmasının bir öncülüydü.

Meclis-i Mebûsan üyelerinin savaşa destek verme nedenleri meclisteki konuşmaların satır aralarında yer alıyordu. Buna göre

göre Osmanlı Devleti savaşa isteyerek girmiyordu. Savaşmaya mecbur bırakılmıştı. Savaşa girme kararının bir zorunluluk neticesinde alındığı Mebûsan Meclisi'nde sıklıkla ifade ediliyordu. Hatta bu ifade 14 Aralık 1914'te yayınlanan Nutuk-u Hümayun da şu şekilde yer buldu "*Donanma-ı Hümayunumuzun Karadeniz'de Rus donanmasının tecavüzü ile karşılaşması*". Bu olay ve sonrasında İtilaf Devletlerinin, Osmanlı Devleti'nin sınırlarına asker sevk etmesi savaşın nedeniydi. Meclis-i Mebûsan Reisi Halil Bey'de Padişah Nutku'nda geçen ifadeleri destekleyerek Osmanlı Devleti'nin savaşa mecbur bırakıldığını ifade etti. (Güneş, 1995) Osmanlı Devleti'nin savaşmaya mecbur bırakıldığı konusunda meclis hemfikirdi. Çünkü meclis tutanaklarında "*sebepsiz ve haksız tecavüzata maruz kalındığı*" maddesi aralıklarla tekrar etmekteydi.

Meclis-i Mebûsan üyeleri İkinci Yasama Yılı açılış nutkunda savaşa dâhil olma konusundaki fikirlerini aynı şekilde ifade ediyorlardı. Mebuslara göre; Rusların uzun yıllardır boğazları ele geçirme isteği ve İtilaf Devletlerinin Çanakkale Cephesi'ne donanmalarıyla gelmesi savaşın asıl sebebiydi. Meclis-i Mebûsan, İttifak Devletleri ile birlikte savaşa girmeye olumsuz bir tepki vermedi. Hatta Birinci Yasama Yılı'nın açılışında Almanya ve Avusturya-Macaristan meclislerinden gelen tebrik telgrafları alkışlarla karşılandı. Ayrıca Meclis-i Mebûsan üyeleri bu devletlere gönderdiği cevap telgrafında; Osmanlı'nın kaderini "*Muhteşem Alman İmparatorluğu*" ile birleştirmesinden duyulan memnuniyet ifade ediliyordu. (MMZC, D. 3, içt. 1, İ. 1, I, s. 6.)

Cephelerde Yaşanan Gelişmeler Üzerine Enver Paşa'nın Meclis-i Mebûsan'da Konuşmaları (1914-1918)

Meclis-i Mebûsan, Osmanlı Devleti savaşa girmesinden sonra açık olmasına rağmen cephelerde yaşanan gelişmeler kendine yoğun bir şekilde yer bulamıyordu. Bu durumun en önemli sebebi Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nin 2 Ağustos 1914'de ordu hakkında yapılacak haberlere yayın yasağı getirmesiydi. Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen yazıya göre ordu, donanma ve savaşın seyrine yönelik hareketlerin sızdırılmaması için yayınlanmakta olan her türlü basın-yayın aracına için sansür uygulanacaktı. Bu

kararın dışına çıkarılan gazeteler kapatılacak, sahipleri ihanet suçundan cezaya çarptırılacaktı. (Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, 2013) Bu durum savaş süresi boyunca yoğun bir askeri ve siyasi sansürün uygulandığını kanıtlamaktaydı. Sansür uygulamasının etkisi basın-yayın alanında açıkça hissediliyordu. Gazetelerde müttefiklerden gelen telgraflar ve resmi tebliğlerin dışında başka bir şey bulunmuyordu. Askeri harekâtın gidişatı hakkında bilgi vermek yasaktı. (Özzorluoğlu, 2011)

Sansür uygulaması meclis konuşmalarında da kendini göstermekteydi. Savaşın gidişatı mecliste detaylı bir şekilde anlatılmıyordu. Meclis Reisi Halil Bey 1 Mart 1915'te yaptığı konuşmada genel bir değerlendirme yaparak Çanakkale, Mısır ve Irak'taki Osmanlı Ordusu'nun durumundan bahsetti. (MMZC, D. 3, içt. 1, İ. 33, C. I, s. 481) *“Moskoflar emin olsunlar, harp meydanında birleşen ve kaynaşan Osmanlı-Alman-Macar ve Avusturya silahları bugün de, yarında inayeti hakla onları kahredeceklerdir”* sözleri ile savaşın mutlaka kazanılacağını meclise bildirdi. Bu konuşmalarda dikkat çeken nokta ise Kafkas Cephesi'nde yaşanan başarısızlığın gizlenmesiydi. Enver Paşa'nın bizzat idare ettiği Sarıkamış Harekâtı başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen Meclis-i Mebûsan Reisi Halil Bey konuşmasında harekâtın başlarında Köprüköy yakınlarına gelen Rus kuvvetlerinin tamamen geri atıldığını söyledi. Yapılan taarruz ile Sarıkamış'a kadar düşmanın geri çekildiğini hatta düşmanın cepheye sevk ettiği yeni kuvvetlerin de Osmanlı Ordusu önünde başarısız olduğunu belirtiyordu. (Güneş, 1995) Bu konuşmalarda, Sarıkamış Harekâtı'nda yaşanan başarısızlığın meclisten gizli tuttuğu anlaşılmaktadır. Bu oturumda Talat Bey, Padişah iradesi ile meclisin savaş ve olağanüstü durum sebebiyle 1 Mart-28 Eylül 1915 tarihleri arasında tatil olduğunu mecliste ilan etti (MMZC D.3 içt 1, İ, 33, C. I, s. 480.).

28 Eylül 1915'te meclis açıldı. İlk oturumda Çanakkale Cephesi gündemdeydi. Meclis Reis Vekili Hüseyin Cahit Bey tarafından cepheye kazanılan zaferlerden dolayı Padişah V. Mehmet Reşat'a gazilik unvanı verilmesine yönelik sadaret tezkiresi okundu. 5 Ekim 1915'te Padişaha gazilik unvanını tebrik ve meclisin şükranını sunmak üzere bir heyet oluşturuldu (MMZC, D. 3, içt. 1,

İ. 35, C. I, s. 497.). Bu oturumda Çanakkale Cephesinde gönderilerek resim yapmaya görevlendirilmiş olan ressam İsmail Hakkı Bey ve Erkan-ı Harbiye matbaasında memur Yüzbaşı Tahsin Bey'in tabloları meclise takdim edildi (MMZC D.3 içt 1, İ, 34, I, s. 484-485.). Kazanılan büyük zaferin meclisin isteğiyle resmedilmesi böylece toplumsal bellekte de yer edinmesi amaçlandı.

Sansür uygulaması olduğundan dolayı savaşın gidişatı ile ilgili mecliste bilgilendirmeler de yapılmaktaydı. Enver Paşa, Erkan-ı Harbiye Reisi ve Harbiye Nazırı olduğundan dolayı çeşitli aralıklarla mecliste konuşmalar gerçekleştirdi. Meclis açıldıktan sonra 5 Ekim 1915'te mecliste yaptığı ilk konuşmada Enver Paşa cephelerdeki gelişmelerin büyük bir planlama sonucunda yapıldığını belirtmekteydi. Konuşma alkışlar eşliğinde dinlenmekteydi. Rus taarruzu sonucu Kafkas ve İngilizlerin Basra saldırısı üzerine açılan Irak Osmanlı Devleti'nin savaştığı ilk cepheleriydi. Enver Paşa'ya göre Kafkasya ve Mısır'a taarruz yapılarak istenilen başarı yakalanmıştı. Mevcut asker sayısının iki buçuk milyon olduğunu açıkladı (MMZC, D. 3, içt. 1, İ. 35, I, s. 490-491.). Enver Paşa konuşmasına *“Biz, bir sene kadar yalnız kendi yağımızla kavrulduk, hariçle tamamıyla muvasalamız kesilmiş olduğu için ve geçen Balkan Muharebesinden miras olarak bize pek az bir şey kaldığı için, kendi Memleketimizin hâsılatıyla şimdiye kadar olan zamanı geçirdik; fakat onu da tebşir edebilirim ki, bizim için sonuna kadar da devam etse yine sıkıntı çekmeyecek olduğumuz bu yalnızlık hali az zaman sonra ortadan kalkacak, daha mebzul silah, cephan ve sair ihtiyacatı temin edilerek Ordumuz daha iyi bir hale gelecektir.... Harpte yalnız 30 milyon Osmanlı için değil, fakat aynı zamanda 350 milyon ehli İslam'ın hukuk ve hürriyetini istihsal için çalışıyoruz”* sözleri ile bitirdi (MMZC, D. 3, içt. 1, İ. 35, I, s. 491). Ardından söz alan mebuslar da orduya ve Enver Paşa'ya olan güvenlerini dile getirdiler.

Yine aynı oturumda Meclis Reisi Halil Bey Çanakkale Cephesi'nde en yoğun savaşların yaşandığı dönemde Berlin'de bulunduğunu, İtilaf Devletleri'nin yaşadığı hezimetin, müttefikleri olan Almanlar nezdinde çok olumlu karşılandığına şahit olduğunu belirtti. Ayrıca müttefiklerinin Osmanlı Devleti ile kara bağlantısı

oluşturmak için Balkanlara yöneldiğini de ifade etti (MMZC, D. 3, İçt. 1, İ. 35, I, s. 491).

4 Kasım 1915 tarihli oturumda meclise Çanakkale Cephesi'ni ziyarete giden mebusların göndermiş olduğu telgraf okundu. Meclis üyeleri orduya olan desteklerini göstermek için cepheye gitmişti. 3 Kasım 1915'te gönderilen telgrafta meclisin şükranının askerlere tebliğ edildiğinden bahsediliyordu. Bu ziyarete karşılık V. Ordu Komutanı Liman Von Sanders 10 Kasım 1915'te meclise bir teşekkür telgrafı gönderdi. Telgrafın okunmasının ardından cepheye ziyarete giden mebuslardan Abdullah Azmi Efendi cephede gördükleri hakkında meclise bir bilgilendirme konuşması yaptı. Cephede Mustafa Kemal Bey, mebusları yemeğe davet etmiş, bütün mebuslara birer cephe haritası hediye etmiş ve kendi adı ile anılan Kemalyeri'nde mebuslara düşman donanmasının konuşlanışı hakkında bilgiler vermişti (MMZC, D. 3, İçt. 2, İ. 4, I, s. 47-49.).

Enver Paşa'nın Mecliste yaptığı ikinci konuşma Çanakkale'de savaşın bittiği gün Sinop Mebusu Hasan Fehmi Efendi'nin savaş hakkında bilgilendirme isteği üzerine 10 Ocak 1916'da gerçekleşti. (Güneş, 1995). Enver Paşa konuşmasında Çanakkale cephesiyle ilgili bilgilendirmede bulundu. Savaştan önce İtilaf Devletlerinin boğazları geçme girişiminde bulunulacakları tahmin edildiğinden bu cephe iyi tahkim edilmişti. Bu cephede yaşanan başarıyı diğer cephelerde elde edilecek başarının habercisi olarak kabul etti. Enver Paşa konuşmasının sonunda (MMZC, D. 3, İçt. 2, İ. 16, I, s. 319-312.) *“düşmanlarımızı yalnız hudutlardan dışarıya çıkarmak değil, belki düşmanlarımız tarafından bizden gasp edilmiş olan toprakları tekrar onların pis ayaklarıyla çiğnemekten men etmek iktidarında bulunacağız.”* sözleri ile Osmanlı Devleti'nin amacının sadece savaşı kazanmak değil, aynı zamanda işgal edilen topraklarını geri almak olduğunu belirtti.

Enver Paşanın konuşmasının ardından söz alan Sinop Mebusu Hasan Fehmi Efendi'ye göre bu başarı üç yüz yıldır Müslüman ahali üzerine yapılan taarruz ve sindirme politikasının sona ermesiydi. İngiliz, Fransız ve Ruslar bütün Müslümanların düşmanıydı. Coğrafi açıdan Başkent İstanbul'a çok yakın olan Çanakkale Cephesi'nde büyük savaşların yaşanmasına rağmen bir buçuk milyon İstanbul nüfusunun yerini terk etmemesi orduya

güvenin kanıtıydı (MMZC, D. 3, İçt. 2, İ. 16, I, s. 322.). Enver Paşa'nın Meclis-i Mebûsan konuşmaları propaganda aracı olarak değerlendirildi. 10 Ocak 1916'da yaptığı konuşma *“Nutuk-u Mühim Enver Paşa Veziri Cengi Osmani”* başlığıyla Arap bölgeleri ve İran'a dağıtılmıştı (Sarısaman, 1999).

Enver Paşa'nın mecliste yaptığı üçüncü konuşması, 30 Kasım 1916'da gerçekleşti. Harbiye Nezareti'nin bütçesine ek olarak 150.000 lira *“Tahsisat-ı Fevkalade”* altında ek ödenek verilmesi görüşülüyordu. Savaşın beklenenden uzun sürmesinden dolayı Harbiye Nezareti'nin bütçesi, ihtiyaçları karşılama noktasında yetersizdi. Enver Paşa, ek ödenek isteği sırasında savaşın gidişatı hakkında meclise bilgi verdi. Yaptığı konuşmada cephelerdeki gelişmelere dair teferruatlı bilgi vermemekle beraber ordunun yaptığı çekilme harekâtının zorunluluktan dolayı olduğunu ve buna rağmen Osmanlı Devleti'nin amaçlarından vazgeçmediğinden bahsetti. Irak ve İran'da cephelerinde başarılı olunduğunu, Kafkaslarda ordunun ikmal edilmek için geri çekildiğini ifade etti. Ona göre bu bölgede kaybedilen arazi müttefikleriyle beraber Romanya Cephesi'nde Avrupa'da kazandığından az ve önemsizdi. Cephelere gönderilen birlikler ve oradaki başarılarla dikkat çekilerek müttefik kuvvetlerle beraber yapılan harekât savaşın başarılı olmasını sağlayacaktı. Müttefik devletlere askeri yardım gönderilmesi ordunun gücünü azaltmamıştı. Konuşmasına devam eden Enver Paşa, Mısır ve Kanal bölgelerinde geri çekilmeyi ise düşmana taarruz etmek için yapılan bir harekât olarak değerlendirdi. Konuşmasını *“Tabii harp uzadı, birçok şehit ve yaralımız oldu; fakat ben defaatla memleketi gezip gördüğüm için, bugün hâsıl ettiğim imanla Heyet-i Aliyyenizi temin ederim ki, millet bu fedakârlığı bu suretle yapmakta devam edecek. Böyle ulvî fedakârlıklar izhar eyledikçe, biz, Allah'ın inayetiyle, yalnız Osmanlı taç ve saltanatını muhafaza değil, bütün Alem-i İslam'ın hukuk-u hayatını muhafaza ve istihsale muvaffak olacağız. Biz böyle çalıştıkça, Cenab-ı Hak, bizi terk etmeyecek ve utandırmayacaktır”* sözleri ile bitirdi (MMZC, D. 3, İçt. 3, İ. 6, I, s. 58.).

Enver Paşa'nın Meclis-i Mebûsan'da yaptığı başka bir bilgilendirme 10 Mart 1917'de Harbiye Nezaretine, 1.500.000 kuruş ek bütçe görüşmeleri sırasında gerçekleşti. Enver Paşa

konusmasında düşman kuvvetlerinin tekrar imkânlarını zorlayarak büyük bir harekâta gireceğini belirtti. Almanya ve Avusturya-Macaristan kuvvetlerinin, Ruslar ve İtalyanlarla olan durumundan bahsetti. (MMZC, D. 3, İçt. 3, İ. 52, I, s. 144.).

Osmanlı Ordularının durumundan da bahseden Enver Paşa, Irak'ta yaşanan çekilmenin İngilizlerin zorlamasıyla değil bir plan çerçevesinde olduğunu bunun için bir mağlubiyet sayılmayacağını belirtti. Filistin'de ordunun durumunun beklenenden iyi olduğunu, Kafkas Cephesi'nde ise iki tarafın da hazırlık yapmakta olduğunu, kesin bir şey söylemenin mümkün olmadığını belirtti. Cephelerdeki gidişat detaylı olarak değerlendirilmedi. Ordunun bulunduğu yerlerden geri çekilmesini ise askeri planlar neticesinde olduğunu belirtti. Konuşmasına *"Heyet-i Aliyyenizi temin edebilirim ki, Bütün Orduda bulunan arkadaşlar, bahusus bu harbin uzayıp hâd devrelere girdiği zaman kendilerine terettüp" eden vazifenin büyüklüğünü bütün müşkülata rağmen anlayıp fevkalâde büyük fedakârlıklarla ifayı vazife ediyorlar. (Alkışlar) Bu suretle hepimizin beklediği zafer-i nihaiye, inşallah kemal-i muvaffakiyetle vasil olacağız. Cenap-ı Hak, her halde bütün Osmanlı ve İslâm ümitlerinin iptina ettiği bu zafer-i nihaîyi bize bahsedecektir.*" sözleri ile son verdi (MMZC, D. 3, İçt. 3, İ. 52, I, s. 144.). Enver Paşa cephelerle ilgili üstünkörü bilgiler verdi. Ordunun geri çekilmesini bir mağlubiyet olarak addetmiyordu.

Meclis-i Mebûsan'da, Enver Paşa'nın son konuşması 26 Kasım 1917'de gerçekleşti. Konuşma yine Harbiye Nezareti'ne 1917'de ek bütçe kanununun görüşmesi esnasında oldu. Enver Paşa savaşın gidişatı ile ilgili mebusları bilgilendirdi. Konuşmasında bölgeden yeni geldiğini Kafkas Cephesi'nde ordunun beklediğinden daha iyi olduğunu, Rusya'da yaşanan karışıklıktan dolayı Rusların da cepheye gerekli önemi veremediğini belirtti. Irak Cephesi'nde ise durgunluk olduğunu söyledi. Burada bulunan ordunun görevini çok iyi yaptığını da ifade etti. İran tarafında ise Rusların tamamen kuzeye çekildiğinden bahsetti. Kafkas Cephesi'nden sonra Suriye'ye gittiğini belirten Enver Paşa, buradaki durumun tamamen Osmanlı Devleti'nin lehinde devam ettiğini, Vadi Avca'nın güneyinde İngiliz Ordusu ile yaşanan muharebe sonucu İngilizlerin geri çekildiğini söyledi. Ayrıca İtilaf Devletleri'nin

basınında yer alan haberlere göre Amerika'nın İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa gireceğinin de hayalden ibaret olduğunu belirtti. *"diyebilirim ki harp, geçen seneye nispetle bu sene bizi daha ziyade hazırlanmış bir halde bulunduruyor ve binaenaleyh biz, bu suretle hazırlandığımız gibi, müttefiklerimiz de aynı suretle hazırlanmışlardır. Bunun için bu tarzda ihzar olunan ittifak kuvvetleri, her halde netice-i katiyyeyi istihsal edecekler ve bu kadar büyük fedakârlık ve emekten sonra inayeti hak ile harbi bizim lehimize olarak neticelendireceklerdir. Bu vesile ile hulasaten demek isterim ki, ..., icabatı harbiyyeden olarak biraz geriye çekilmiş olan ordulardaki efradı şahanenin de daha büyük fedakârlıklarla çalışarak bu suretle meydanı harpte şehit olan arkadaşlarının ruhlarını şad edeceklerini her halde Heyeti Muhteremelerine temin ederim"* sözleri ile konuşmalarına son verdi (MMZC, D. 3, İçt. 4, İ. 10, I, s. 119-120.).

Sonuç

XIX. yüzyılda Avrupa'da meydana gelen siyasi olaylar, I. Dünya savaşına ortam hazırlayan önemli gelişmelerdi. Savaş öncesi Avrupa devletleri bloklaşma içerisine girmişti. Bu dönemde dış siyasette denge politikası takip eden Osmanlı Devleti, büyük savaş öncesi siyasi yalnızlıktan kurtulmak adına önce İngiliz ve Fransızlar ile ittifak içerisine girmek istedi. Bunun reddedilmesi üzerine Almanya ile ittifak yaptı. İmzalanan ittifak antlaşmasından Osmanlı Hükümeti'nin büyük çoğunluğunun haberi yoktu. Meclis-i Mebûsan'ın kapalı olduğu sırada yapılan ittifak ile savaşa Osmanlı Devleti dâhil olunca meclisin açılışı bir ay ertelendi. Hükümette Maliye Nazırı Cavit Bey ve Bayındırlık Nazırı Çürüksulu Mahmut Paşa istifa etti. Aslında bu istifalar Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesine bir tepki niteliğindedir.

Savaş nedeniyle Meclis-i Mebûsan'ın açılışı ertelendi ve 14 Aralık 1914'te tekrar açıldı. Burada yapılan konuşmalardan Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinin bir mecburiyet sonucu olduğu konuşmaların satır aralarında sıklıkla belirtiliyordu. Yaşanan savaşın sadece Osmanlı coğrafyasını değil bütün İslam âlemini ilgilendirdiği de sıklıkla vurgulanıyordu. Meclis görüşmelerinde İngiltere, Fransa ve Rusya'nın sadece Osmanlı

Devleti'nin değil bütün İslam'ın düşmanı olduğu dile getiriliyordu. Mebuslar bu konu hakkında hemfikirdi.

Savaş sırasında alınan bir kararla gazetelerin harbin gidişatı ile ilgili bilgi vermesi yasaklandı. Uygulanan sansür kararlarına göre Harbiye Nezareti'nin uygun görmediği haberler yapılmayacak, bunları haber yapan gazeteler ise kapatılacaktı. Bundan dolayı mebuslar da savaşın gidişatı hakkında basından pek fazla bilgi elde edemiyordu. Bundan dolayı savaş hakkında Meclis-i Mebûsan'da bilgi vermek amacıyla hem Erkân-ı Harbiye Reisi hem de Harbiye Nazırı olan Enver Paşa çeşitli dönemlerde konuşmalar yaptı. Bu açıklamalar sırasında mebuslardan herhangi bir konuda muhalefet de yoktu. Bu durum aslında Meclis-i Mebûsan'ın savaş konusunda fikir birliği içerisinde olduğunun kanıtıydı.

Enver Paşa'nın konuşmaları savaş ile ilgili yüzeysel bilgileri içeriyordu. Yaşanan mağlubiyetler ile ilgili mebuslara çoğunlukla bilgi verilmiyordu. Enver Paşa, cephelerde ordunun çekilmesini bir kayıp olarak değerlendirmiyordu. Ona göre bu çekilme askeri planın bir parçasıydı. Bu durum yaşanan olumsuzlukların meclise yansıtılmadığının bir göstergesiydi. Bu durum hükümetin alacağı tepkileri azaltmanın bir yöntemi olarak değerlendirilebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Akbaý, C. (2014). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi Ve Askeri Hazırlıkları İle Harbe Girişi*. Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları.
- Akyol, T. (2015). *1914-1915 Felaket Yıllarında Osmanlı Ve Ermeniler*. Doğan Kitap.
- Armaoğlu, F. (2006). *XIX. Yüzyıl siyasi tarihi (1789-1914)*. Alkım Yayınevi.
- Balcı, A. (2017). *Türkiye Dış Politikası İlkerler, Aktörler Ve Uygulamalar*. Etkileşim Yayınları.

- Bayur, Y. H. (1991). *Türk İnkılâp Tarihi C.III, K.1.*, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Güneş, İ. (1995). *Türk Parlamento Tarihi (Meşrutiyete Geçiş Süreci I. Ve II. Meşrutiyet)*. TBMM yayınevi.
- Kara, İ. (2019). *Cemal Paşa Hatırat*. Güz Kitap.
- Kaşıyuğun, A. (2015). *Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Girişi*. Yeditepe Yayınevi.
- Mantran, R. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (Cilt II)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Martı, Y. H. (1996). *Cemal Paşa Hatırat*. Arma Yayınları.
- Meclis-i Mebûsan Zabıt Ceridesi, Devre 3, içtimai Fevkaled. 27, Cilt. I.* (1914).
- MMZC D.3 içt 1, İ, 33, C. I.
- MMZC D.3 içt 1, İ, 33, I.
- MMZC D.3 içt 1, İ, 34, I.
- MMZC, D. 3, içt. 1, I.
- MMZC, D. 3, içt. 1, İ. 1, I.
- MMZC, D. 3, içt. 1, İ. 3, I.
- MMZC, D. 3, içt. 1, İ. 33, C. I.
- MMZC, D. 3, içt. 1, İ. 35, C. I.
- MMZC, D. 3, içt. 1, İ. 35, I.
- MMZC, D. 3, içt. 2, İ. 16, I.
- MMZC, D. 3, içt. 2, İ. 16, I.
- MMZC, D. 3, içt. 2, İ. 4, I.
- MMZC, D. 3, içt. 3, İ. 52, I.
- MMZC, D. 3, içt. 3, İ. 6, I.
- MMZC, D. 3, içt. 4, İ. 10, I.
- Mütercimler, E. (2019). *Fikrimizin Rehberi*. Alfa Yayınları.
- Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi*. (2013). Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.
- Özzorluoğlu, S. T. (2011). *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Elli Yıllık Hatıralarım*. DBY Yayınları.
- Sabis, A. İ. (1990). *Harp Hatıralarım*. Nehir Yayınları.
- Sarısamam, S. (1999). *Birinci Dünya Savaşında Türk Cephelerinde Beyannamelerle Psikolojik Harp*. Genelkurmay Basımevi.

Ülman, A. H. (2002). *Birinci Dünya Savaşına Giden Yol ve Savaş*. İmge Kitabevi.

Yalçın, H. C. (1976). *Siyasal Anılar*. Türkiye İş Bankası Yayınları.